

Novinky v analýze genomu – GWAS, funkční genomika

Osnova

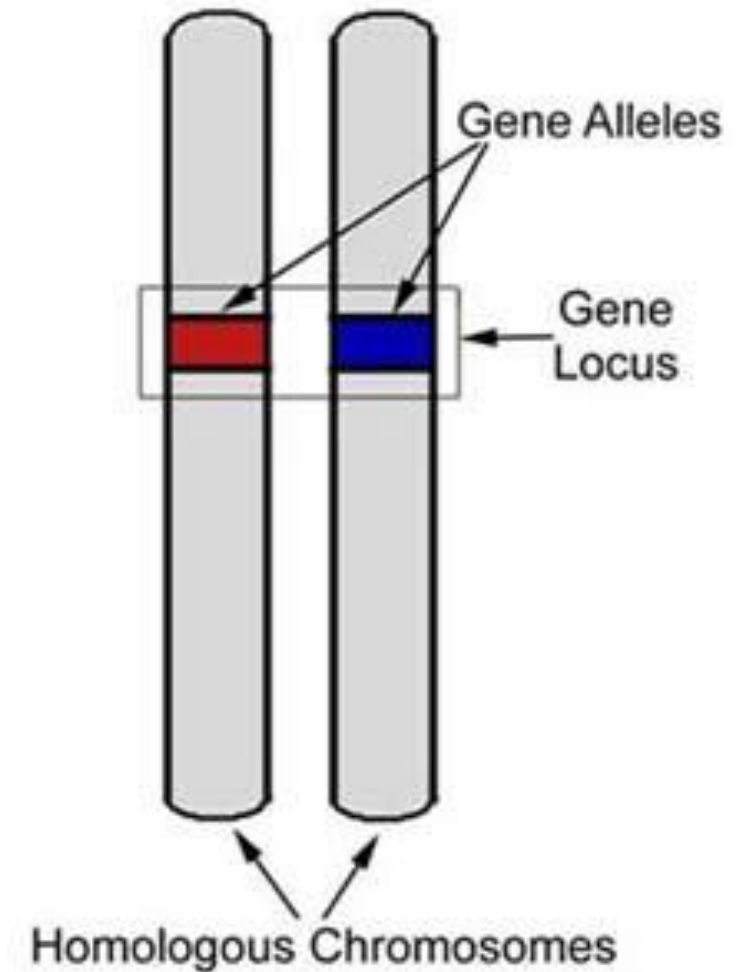
- Vymezení pojmů
- Projekt lidského genomu
- HapMap
- GWAS
- GWAS a nemoci dutiny ústní
- GRS

Vymezení pojmů

- Alela
- Lokus
- Single nucleotide polymorphism (SNP)
- Haplotyp
- Linkage disequilibrium (LD)
- Imputace
- Genome wide association studies (GWAS)
- Genetic risk score (GRS)

Alela a lokus

- Alela je konkrétní varianta genu
- Lokus je konkrétní pozice na chromozomu

Single nucleotide polymorphism (SNP)

	Homozygous SNP	Heterozygous SNP
Paternal allele	AACTGGACTT G AAGCATCTACGTT	A TCCATGAAG
Maternal allele	AACTGGACTT G AAGCATCTACGTT	C TCCATGAAG
Frequency in population:	G 51% T 49% (minor allele)	A 90% C 10% (minor allele)

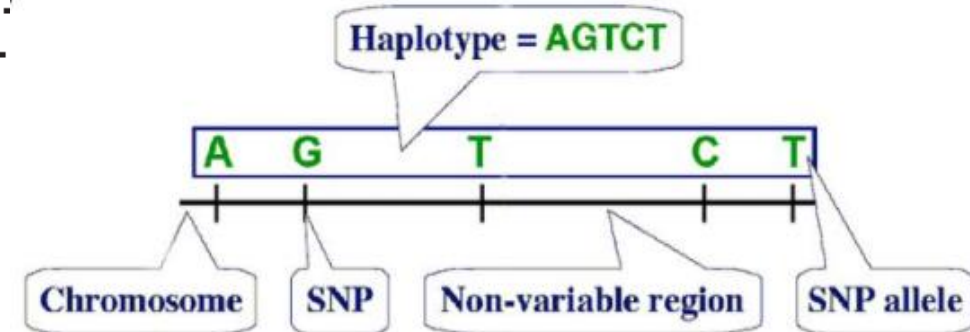
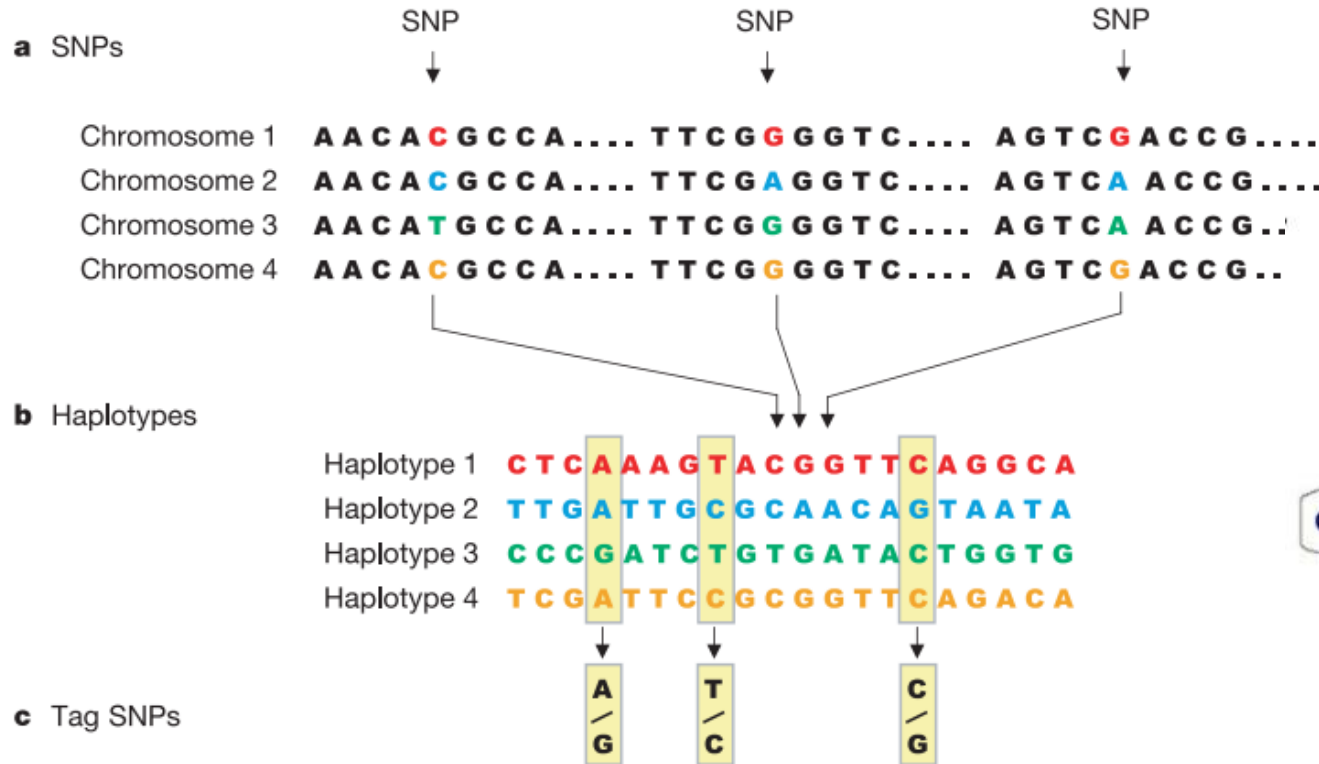
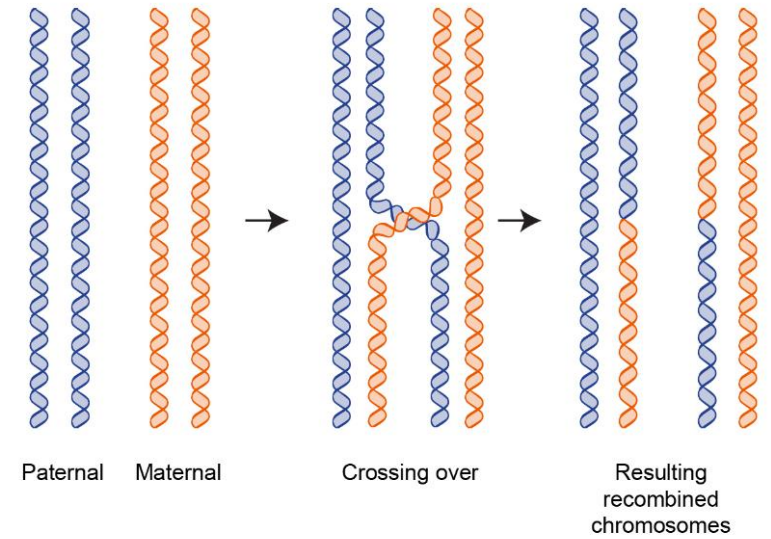

Jedná se o jednobodovou záměnu nukleotidu s frekvencí v populaci větší než 1%. Tato záměna může a nemusí mít vliv na funkci genu/proteinu.

Haplotyp

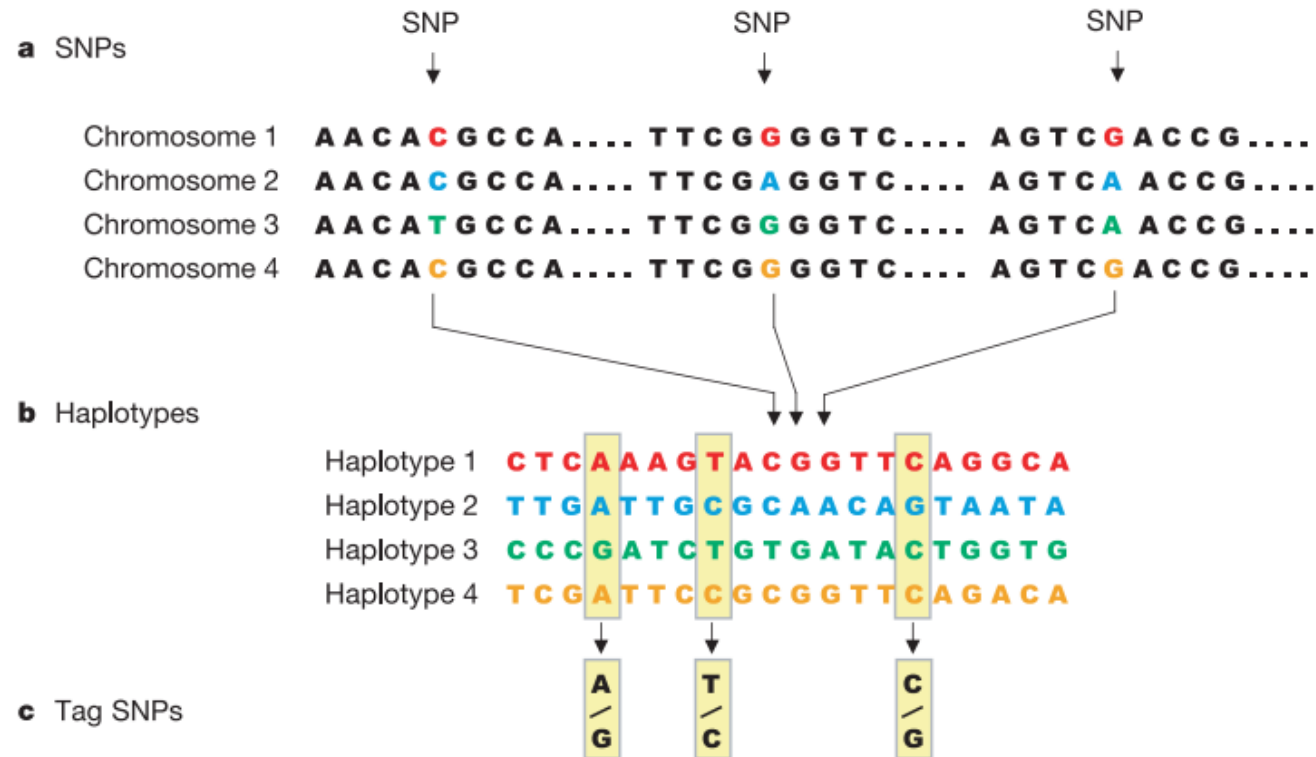
- Jedná se o kombinaci alel na různých místech DNA (jednom chromozomu nebo jeho oblasti), které se dědí společně

Recombination between 2 homologous chromosomes

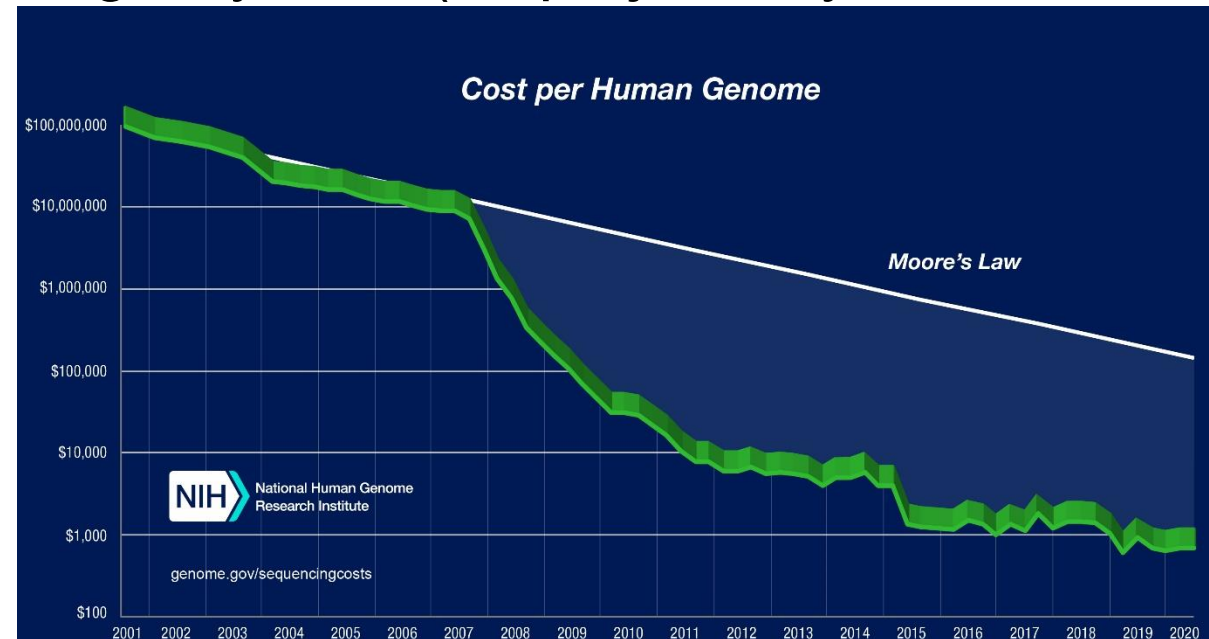
Linkage disequilibrium (LD) a imputace

– Český - vazbová nerovnováha

Projekt lidského genomu

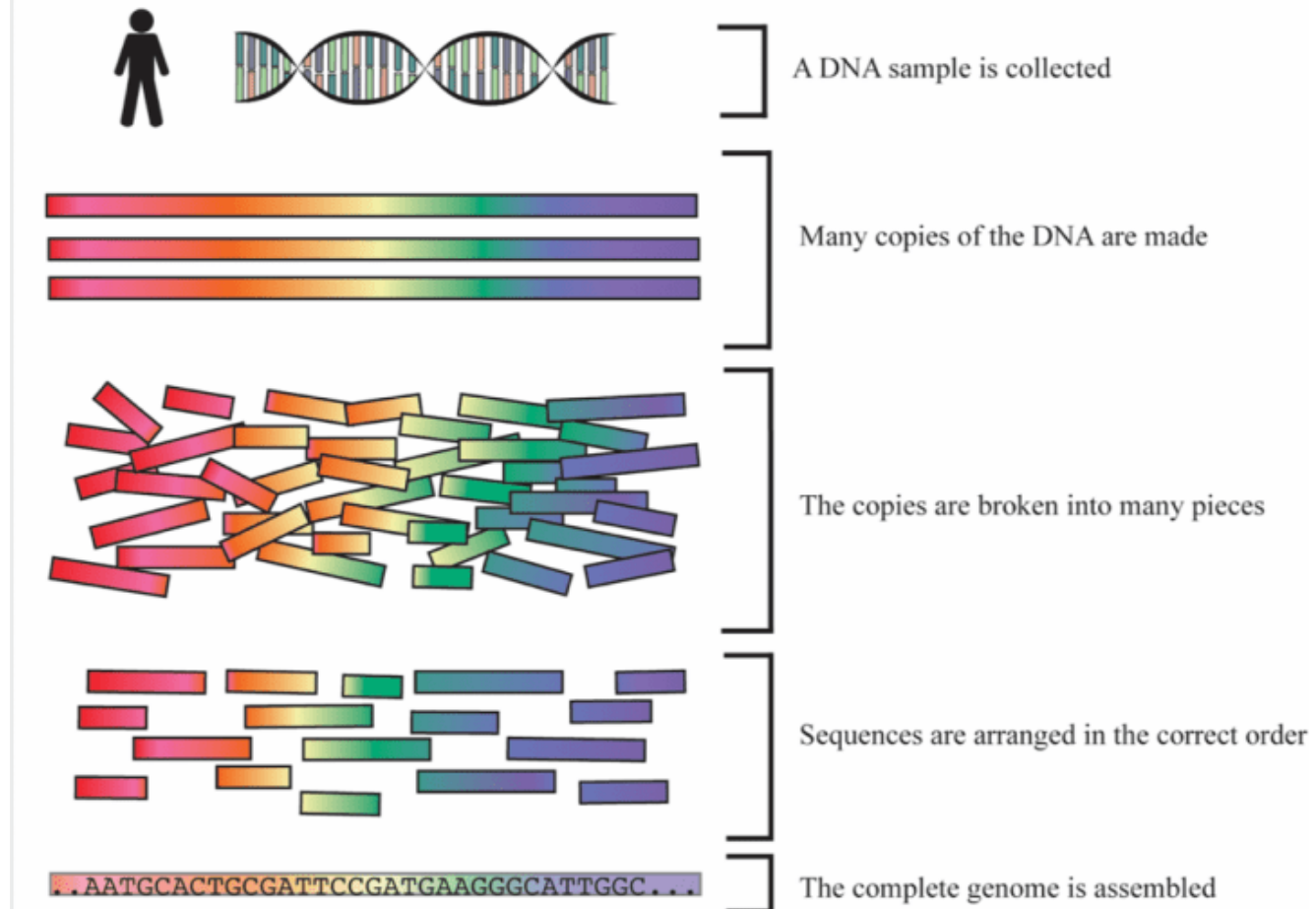
- Projekt zahájen v 80. letech, publikování výsledků 2001
- Odhadované náklady cca \$3 mld a 50 tisíc „člověkolet“
 - Cca 1/3 úsilí a nákladů pro přistání na měsíci
- Nejprve pod patronátem ministerstva energetiky USA (do projektu byli zapojené laboratoře a vědci z celého světa), později vznikla konkurence v podobě soukromé společnosti (Celera Genomics).
- Probíhal tak závod v sekvenování

Projekt lidského genomu

- Celera si chtěla nechat výsledky pro sebe a zároveň je prodávat „předplatitelům“ – velká rozepře s vládním projektem.
- Výsledky nakonec publikovány 15.2.2001 v Nature (vládní projekt) a 16.2.2001 v časopise Science (Celera)
- Podařilo se získat jakousi mapu lidského genomu, ovšem bez variability mezi jednotlivci

Figure 2: Shotgun Whole-Genome Sequencing

Projekt HapMap

- DNA mezi jednotlivci se liší jen asi v 0,1% nukleotidů – nejčastěji SNP, kterých je známo cca 10 miliónů. To představuje 90% veškeré variability v genomu (zbytek jsou mutace, delece, inzerce)
- Cca 45 nepříbuzných vzorků by mělo být schopno najít 99% všech haplotypů s frekvencí větší než 5%

Projekt HapMap

- Zahájen 2002 – dvě fáze – nejprve tvorba jakési hrubé mapy a poté zaplnění prázdných míst
- V první fázi cca 1 milión SNP – výsledky 2005
- Druhá fáze cca další 2 milióny SNP - výsledky 2007
- **Objev asi 1 miliónu LD bloků**
- Účast vědců z celého světa
- Vzorky z USA, Číny, Japonska, Keni, UK, Kanady

Genome-wide association studies (GWAS)

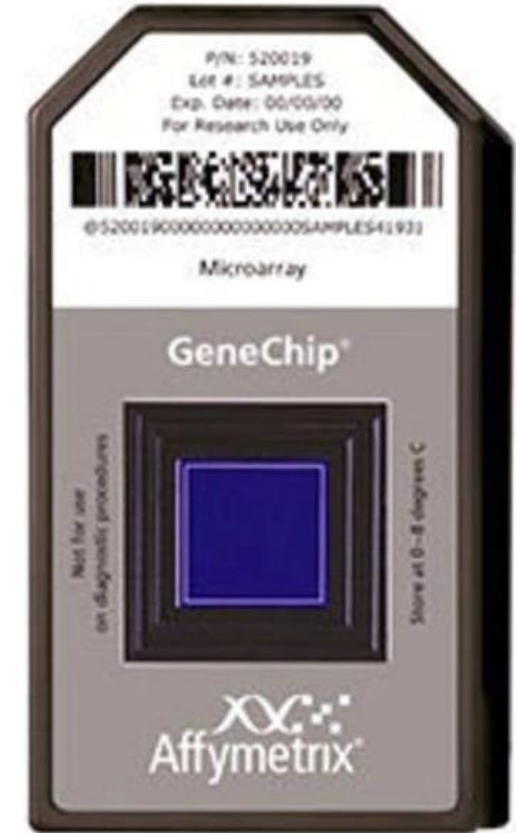
Celogenomové asociační studie

Kombinace epidemiologické studie a nových možností genotypizace

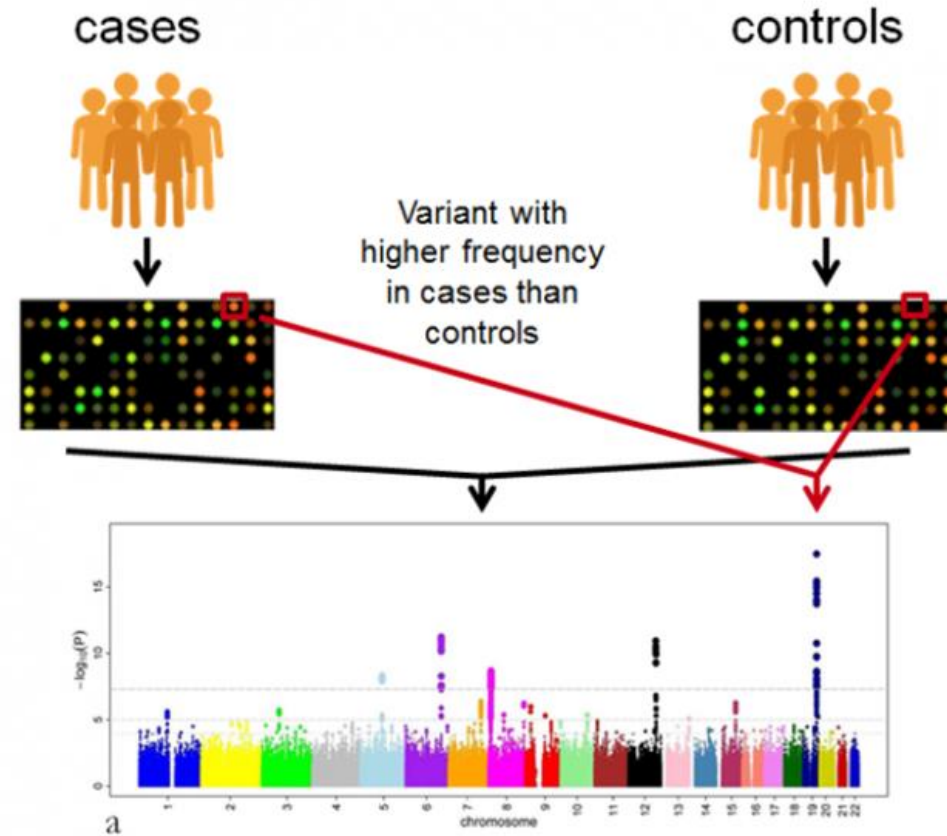
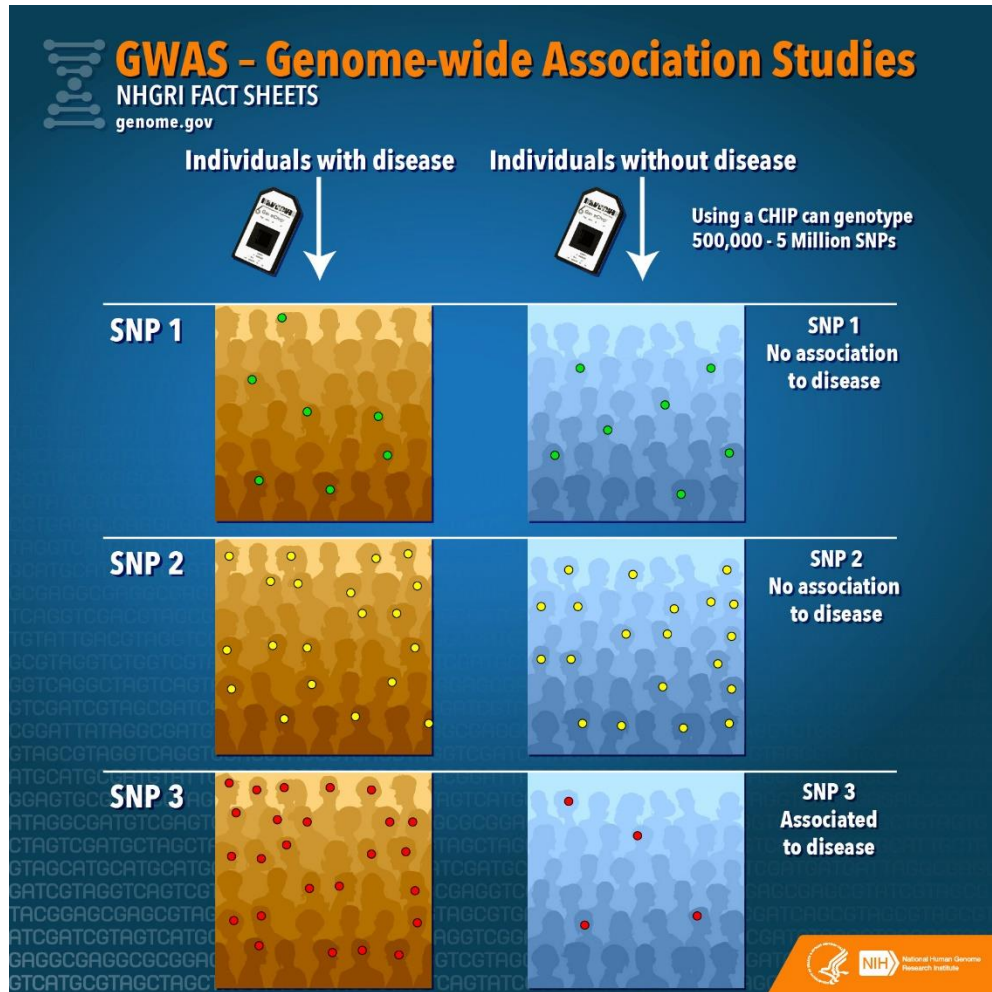
Stanovují se desetitisíce až stovky tisíc SNP (imputace a LD)

Potřeba velkého souboru pacientů, tisíce, spíše desetitisíce pacientů (kontrolní skupina a pacienti s daným fenotypem)

Potřeba mít dobře popsany fenotyp pacientů i kontrol

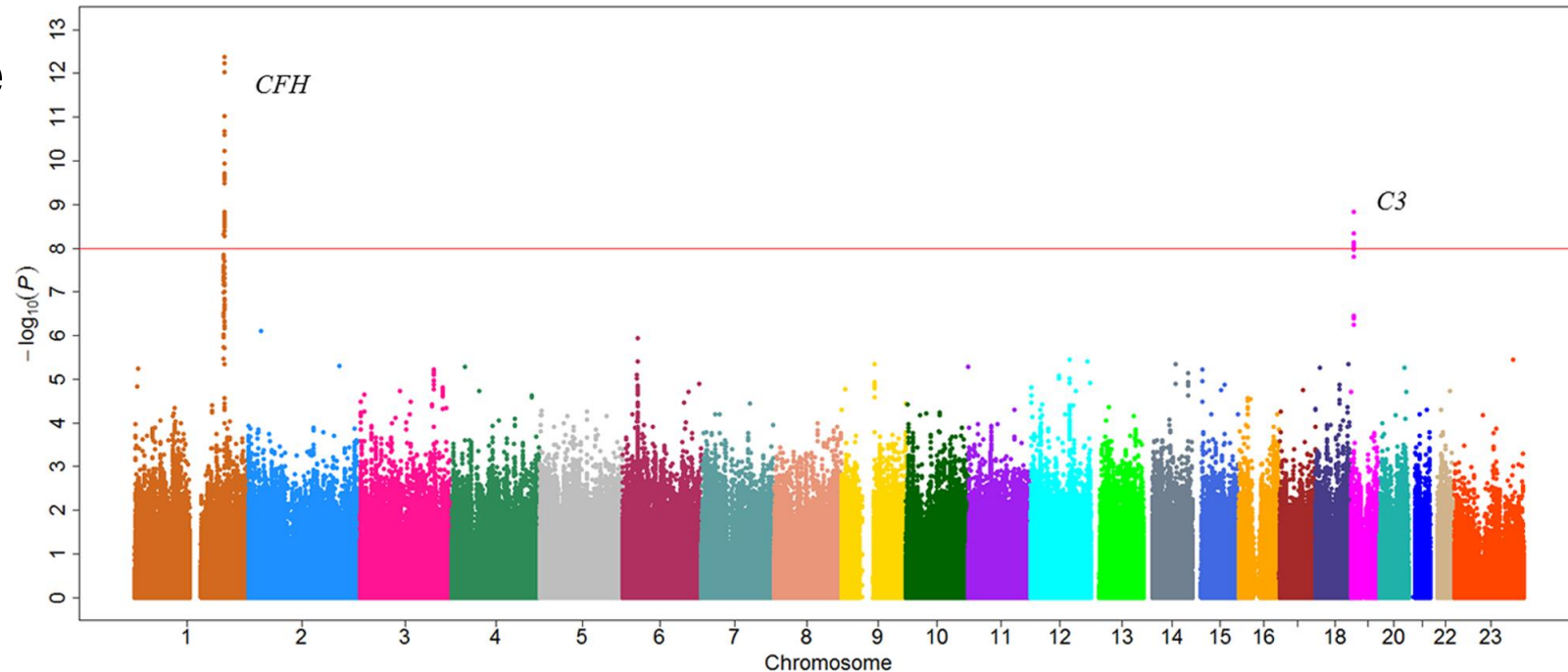

GWAS

GWAS

- Pro hodnocení je potřeba velká výpočetní síla a skladovací kapacita (několik set GB na jednoho pacienta, cca 15 TB na 10 000 pacientů)
- Jako statisticky významné se považuje $P < 5 \cdot 10^{-8}$
- P hodnoty pro SNP mezi $1 \cdot 10^{-6}$ a $5 \cdot 10^{-8}$ se replikují pro možnou asociaci

GWAS – výhody a nevýhody

+

- Velmi úspěšná metoda pro nalezení nových variant asociovaných s daným znakem
 - Cca 40 000 SNP asociovaných s různými rysy (rakoviny, T2DM, anorexie, deprese, schizofrenie, BMI, nespavost,...)
- Mohou vést k objevu nových biologických mechanismů
 - Rsp. studium nalezených SNP a jejich funkcí
- Široké klinické aplikace
 - Identifikace rizikových skupin/pacientů
 - Genetické rizikové skóre
- GWAS mohou poskytnou vysvětlení pro rozdílnost mezi různými etniky u komplexních znaků
 - Např. T2DM

-

- Každá varianta má sama o sobě malou vypovídající hodnotu
- Je třeba velikého souboru pacientů
 - Kvůli vysokému nároku na statistický rozdíl
- Varianty asociované v GWAS představují jen zlomek celkové „dědičnosti“ komplexních chorob
 - Odhady, že SNP odhalí cca 1/3 – 2/3 celkové dědičnosti kompl. chorob
- GWAS označují pouze lokus asociovaný se znakem
 - Pro identifikaci kauzálních variant je třeba provést další kroky
- Nemohou nalézt všechny varianty asociované s daným znakem
 - Problém s nalezením běžných variant s malým účinkem nebo velmi vzácných variant s velkým účinkem

GWAS – výhody a nevýhody

+

- Jsou schopny nalézt varianty s nízkou frekvencí výskytu
 - Čím větší soubor, tím vzácnější varianty lze nalézt a asociovat
- Data se dají využít i jinak než identifikaci genů
 - Určení předků, odhadnutí místa narození, forenzní analýza, určení otcovství,...
- Data se snadno sdílí přes veřejné databáze
- Data doposud prezentovaná představují jen špičku ledovce
 - Čím více dat o pacientech a větší soubory, tím přesnější informace budeme schopni zjistit
- Jedná se o spolehlivou genotypizační technologii
- Relativně levná metoda (poměr cena/výkon)

-

- Population stratification
 - Rozdíl ve frekvenci jednotlivých alel mezi pacienty a kontrolami může být způsoben rozdílnými předky spíše než asociací genu s chorobou
- Omezená klinicky prediktivní schopnost
 - Málo kdy lze díky konkrétní variantě spolehlivě předpovídat nemoc
 - Viz GRS
- Potřeba znát genetický základ zkoumané populace
 - LD se může lišit mezi jednotlivými etniky – potřebuji znát genom dané populace
 - Problém např. u Indiánů, ostrovních národů v Pacifiku, Pygmejů
- Neberou v potaz interakci gen-prostředí
- Potřeba pracovat s velkým týmem, s různou specializací

Co říkají konkrétní studie?

- První GWAS zkoumající kazivost zubů u dětí
- 1305 dětí ve věku 3-12 let
- Genotypizováno 580 000 SNPs, pomocí imputace dohromady 1,4 M SNPs
- Žádné signifikantní SNP nenalezeny

> [J Dent Res. 2011 Dec;90\(12\):1457-62. doi: 10.1177/0022034511422910. Epub 2011 Sep 21.](#)

Genome-wide association scan for childhood caries implicates novel genes

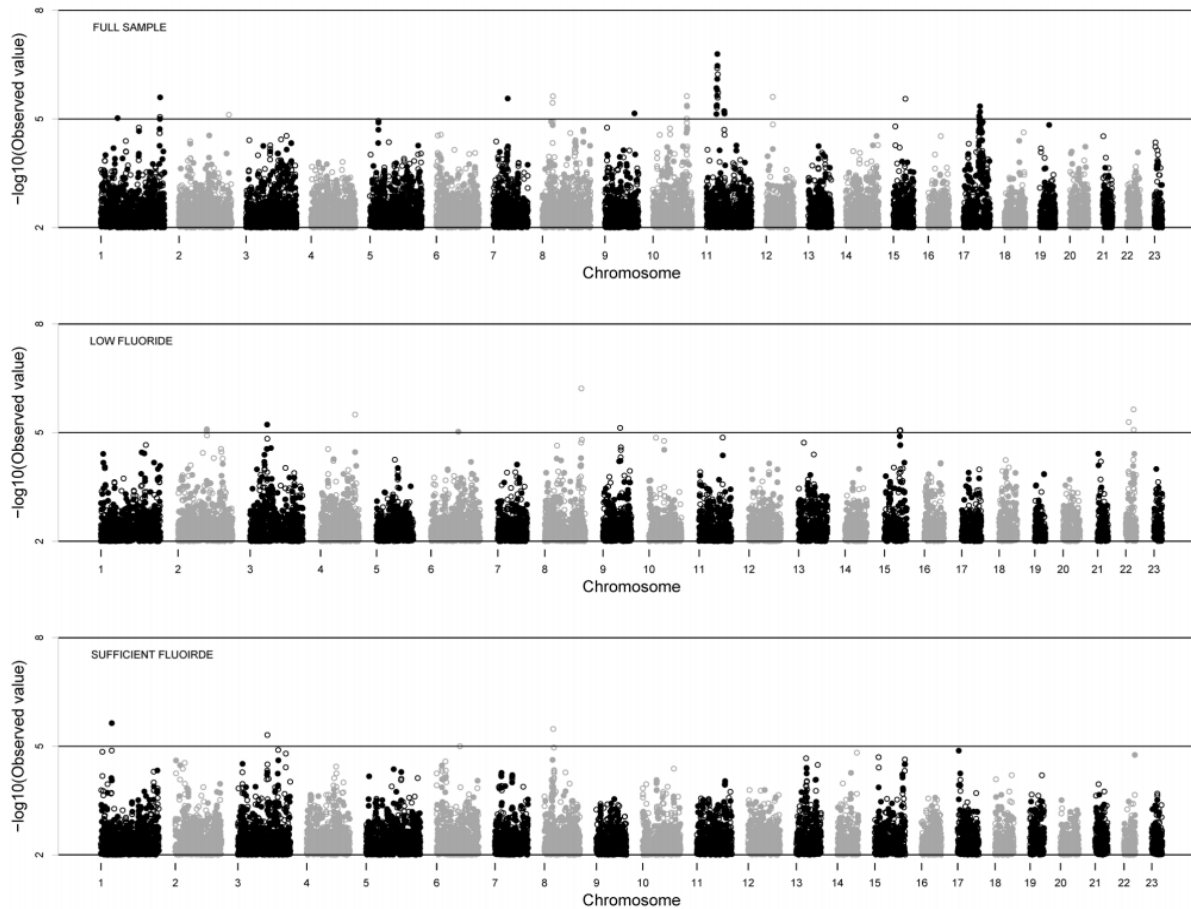
J R Shaffer ¹, X Wang, E Feingold, M Lee, F Begum, D E Weeks, K T Cuenco, M M Barmada, S K Wendell, D R Crosslin, C C Laurie, K F Doheny, E W Pugh, Q Zhang, B Feenstra, F Geller, H A Boyd, H Zhang, M Melbye, J C Murray, R J Weyant, R Crout, D W McNeil, S M Levy, R L Slayton, M C Willing, B Broffitt, A R Vieira, M L Marazita

Affiliations + expand

PMID: 21940522 PMCID: [PMC3215757](#) DOI: [10.1177/0022034511422910](#)

Shaffer et al.

– Žádné signifikantní SNP nenalezeny

Shaffer et al.

- 920 participantů ve věku 18-75 let
- 520 000 SNPs
- Pacienti rozděleni podle DMFS (decay-missing-filled surface index)

> [J Dent Res.](#) 2013 Jan;92(1):38-44. doi: 10.1177/0022034512463579. Epub 2012 Oct 11.

GWAS of dental caries patterns in the permanent dentition

J R Shaffer ¹, E Feingold, X Wang, M Lee, K Tcuenco, D E Weeks, R J Weyant, R Crout, D W McNeil, M L Marazita

Affiliations + expand

PMID: 23064961 PMCID: PMC3521449 DOI: 10.1177/0022034512463579

– Celkem 2 signifikantní lokusy

- AJAP1 – podílí se na vývoji zubů společně s MMP
- LYZL2 – lysozyme-like gene, bakteriolytický faktor

– Dalších 31 „podezřelých“ lokusů

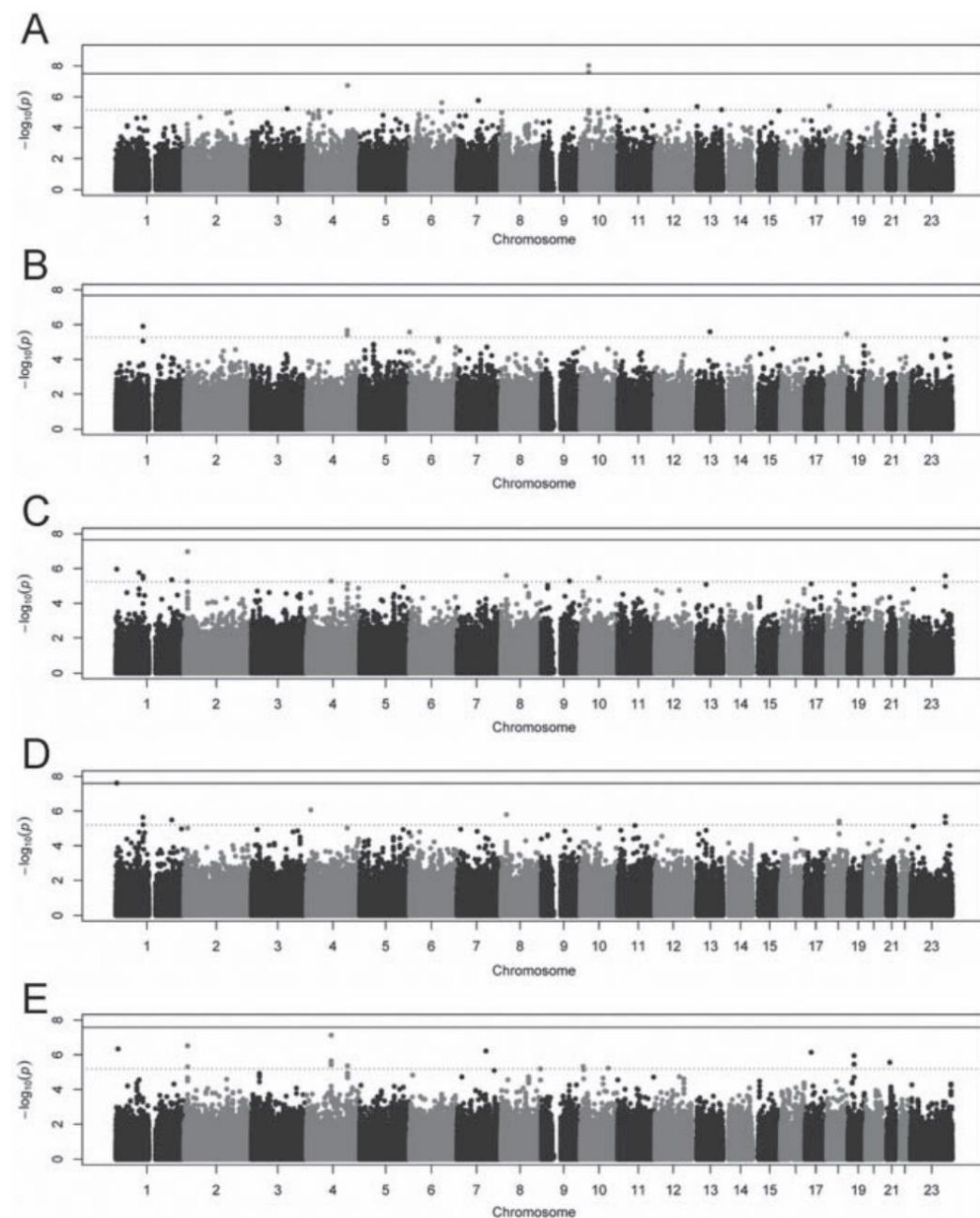

Figure. Manhattan plots showing GWAS results for (A) DMFS2, (B) DMFS3, (C) DMFS5, (D) DMFS5_{max}, and (E) DMFS5_{mand}. Solid lines represent thresholds for genome-wide significance (p value $< 10^{-7.3\lambda}$). Dotted lines represent thresholds for suggestive significance (p value $< 10^{-5\lambda}$).

Zeng et al.

- Dva soubory 1006 dětí ve věku 3-12 (SM) a 979 dětí ve věku 4-14 (PF)
 - Autoři rozdělili DMFS na dva fenotypy – s hladkým povrchem zubů a zuby s fisurami
- Genotypizováno 530 000 SNPs, s imputací 1 200 000 SNPs

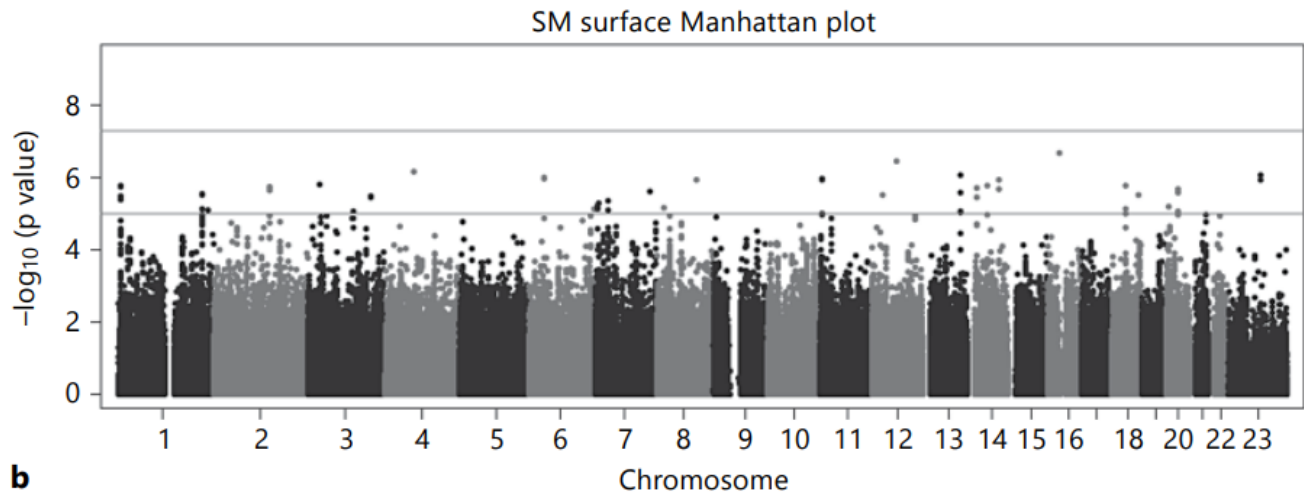
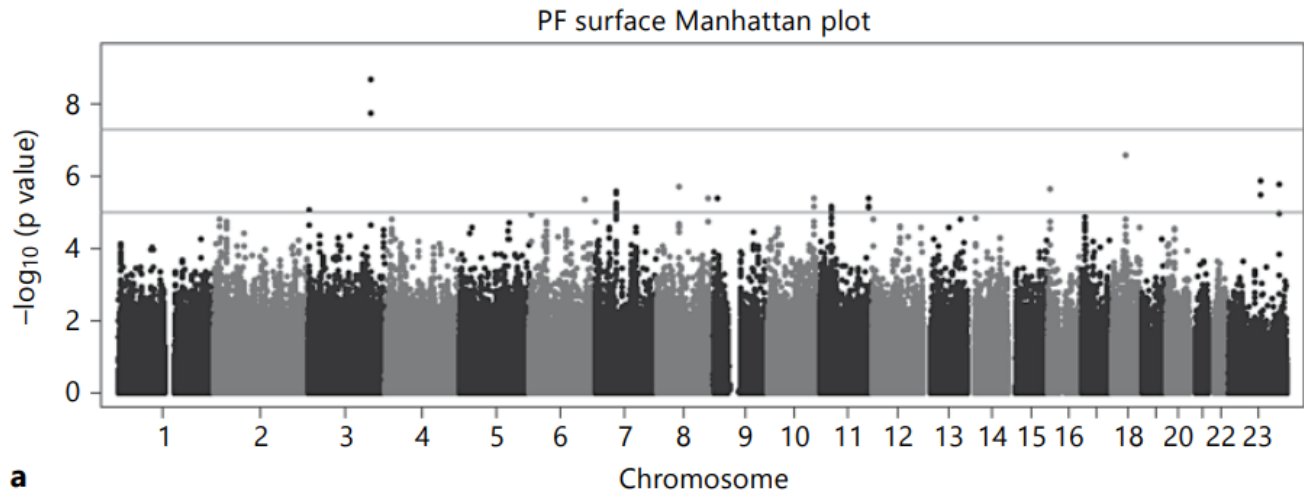
› [Caries Res. 2014;48\(4\):330-8. doi: 10.1159/000356299.](#)

Genome-wide association study of primary dentition pit-and-fissure and smooth surface caries

Z Zeng, E Feingold, X Wang, D E Weeks, M Lee, D T Cuenco, B Broffitt, R J Weyant, R Crout, D W McNeil, S M Levy, M L Marazita, J R Shaffer

PMID: 24556642 PMCID: PMC4043868 DOI: 10.1159/000356299

- U PF skupiny byl asociován gen KPNA4
- U SM skupiny nebyla nalezena žádná asociace
- Dalšíh 5 podezřelých lokusů

Shungin et al.

- Využití dvou biobank – UKB a GLIDE (Gene-lifestyle interactions in dental endpoints)
 - Dohromady přes 500 000 pacientů
- Genotypyzováno cca 500 000 SNP + imputace (dohromady cca 8,9M SNPs)
- Celkem asociováno 47 nových variant

Article | [Open Access](#) | Published: 24 June 2019

Genome-wide analysis of dental caries and periodontitis combining clinical and self-reported data

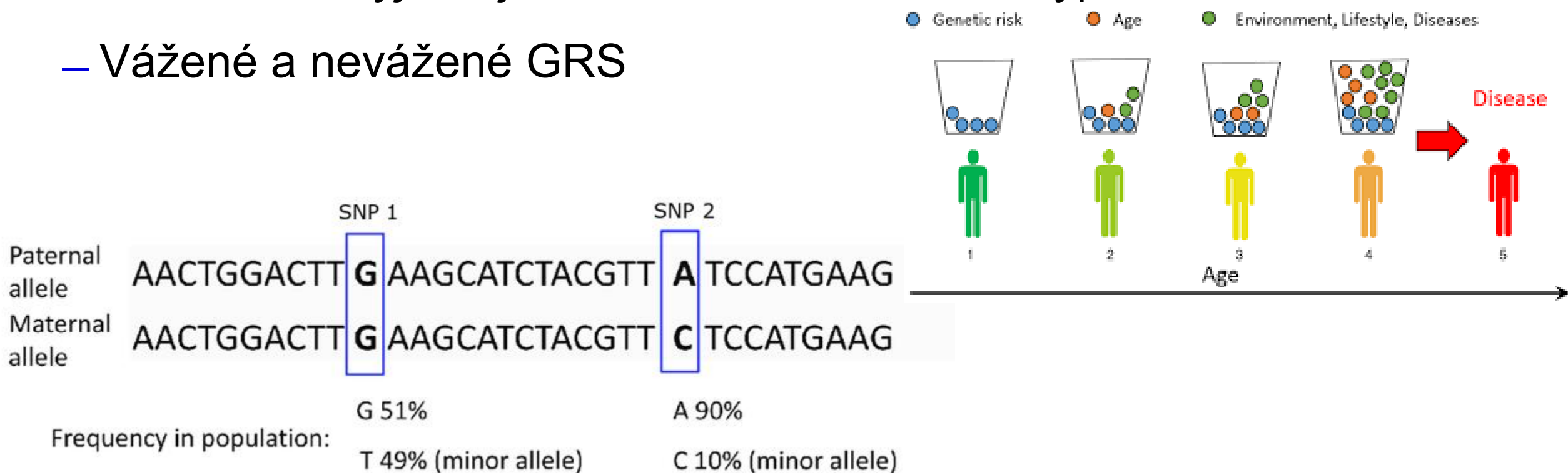
Dmitry Shungin, Simon Haworth , [...] Ingegerd Johansson

Nature Communications **10**, Article number: 2773 (2019) | [Cite this article](#)

7904 Accesses | **30** Citations | **129** Altmetric | [Metrics](#)

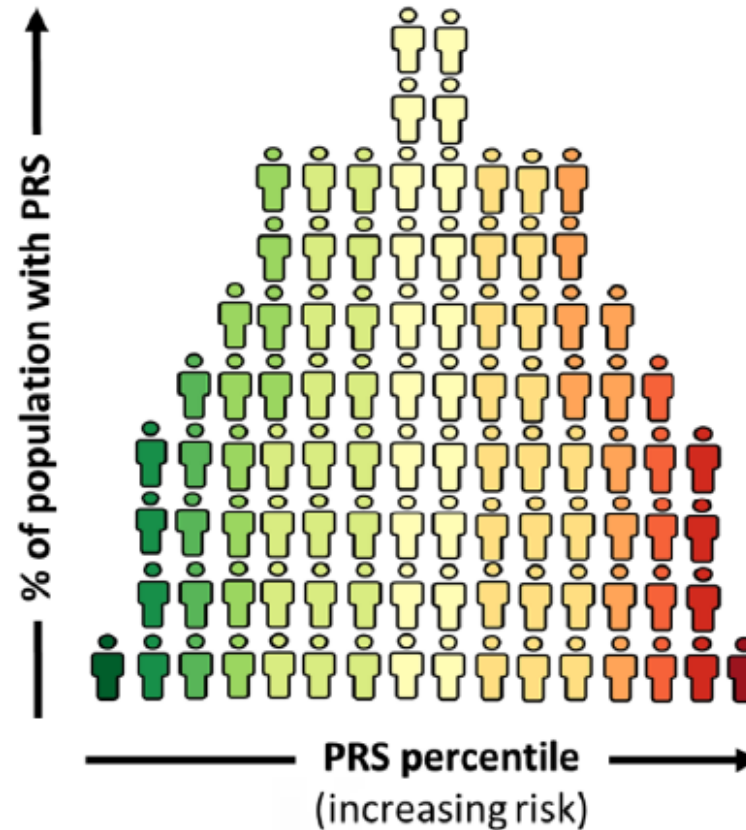
Genetické/polygenní rizikové skóre (GRS/PRS)

- Číslo, které vyjadřuje riziko sledovaného fenotypu
- Vážené a nevážené GRS

Genetické/polygenní rizikové skóre (GRS/PRS)

	PRS percentile	Risk of disease vs. reference group
■	0-1	Lowest ↑
■	1-5	
■	5-10	
■	10-20	
■	20-40	
■	40-60 (reference)	1
■	60-80	↓ Highest
■	80-90	
■	90-95	
■	95-99	
■	99-100	

Source: RGA

Morelli et al.

- Vzali 40 nejsilněji asociovaných SNP z GWASu a sestavili nevážené GRS
 - Teoretické hodnoty 0-80, průměr byl $37,1 \pm 3,9$; rozmezí 24 – 52
 - Evropsko-americká populace

Review > [Periodontol 2000. 2020 Feb;82\(1\):143-156. doi: 10.1111/prd.12320.](#)

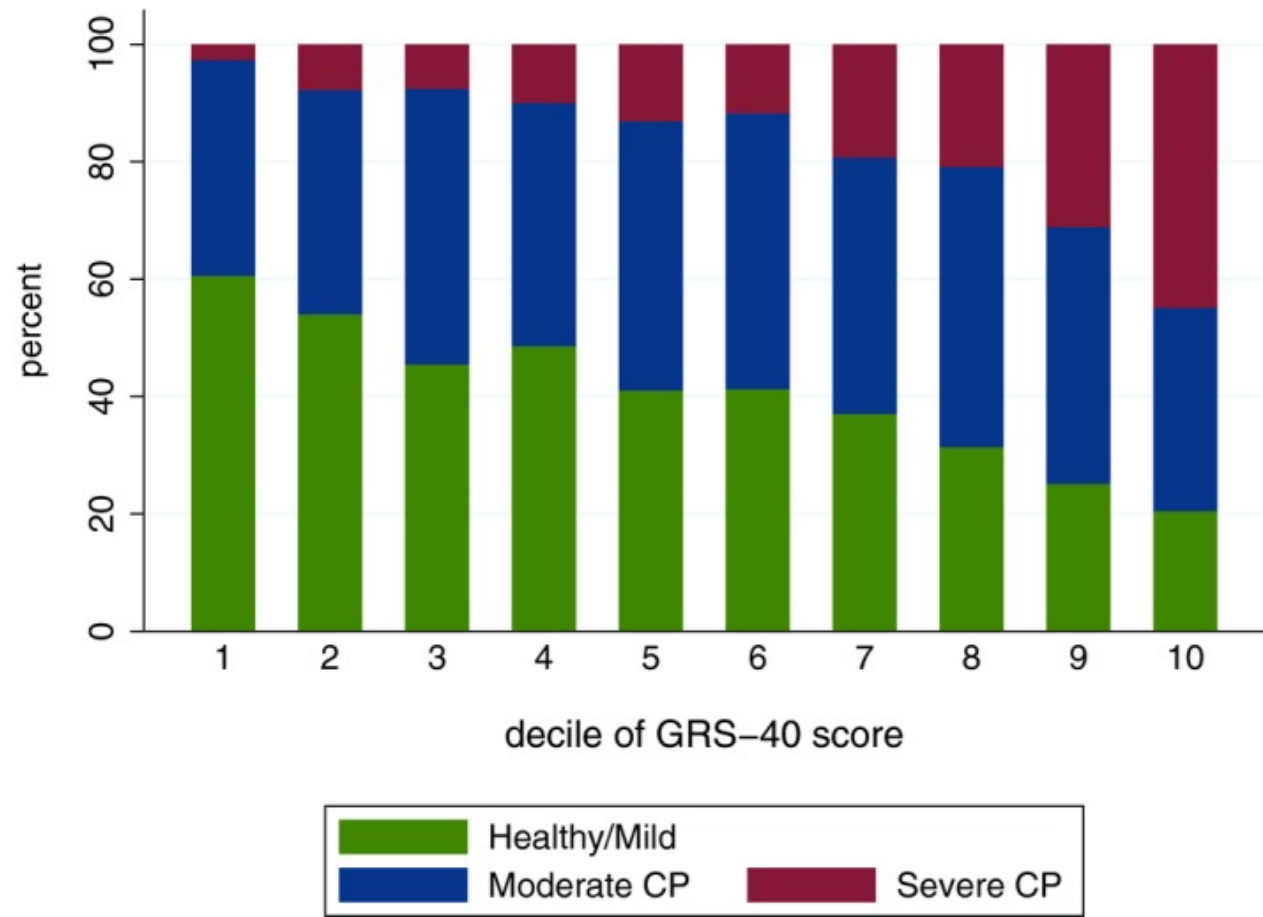
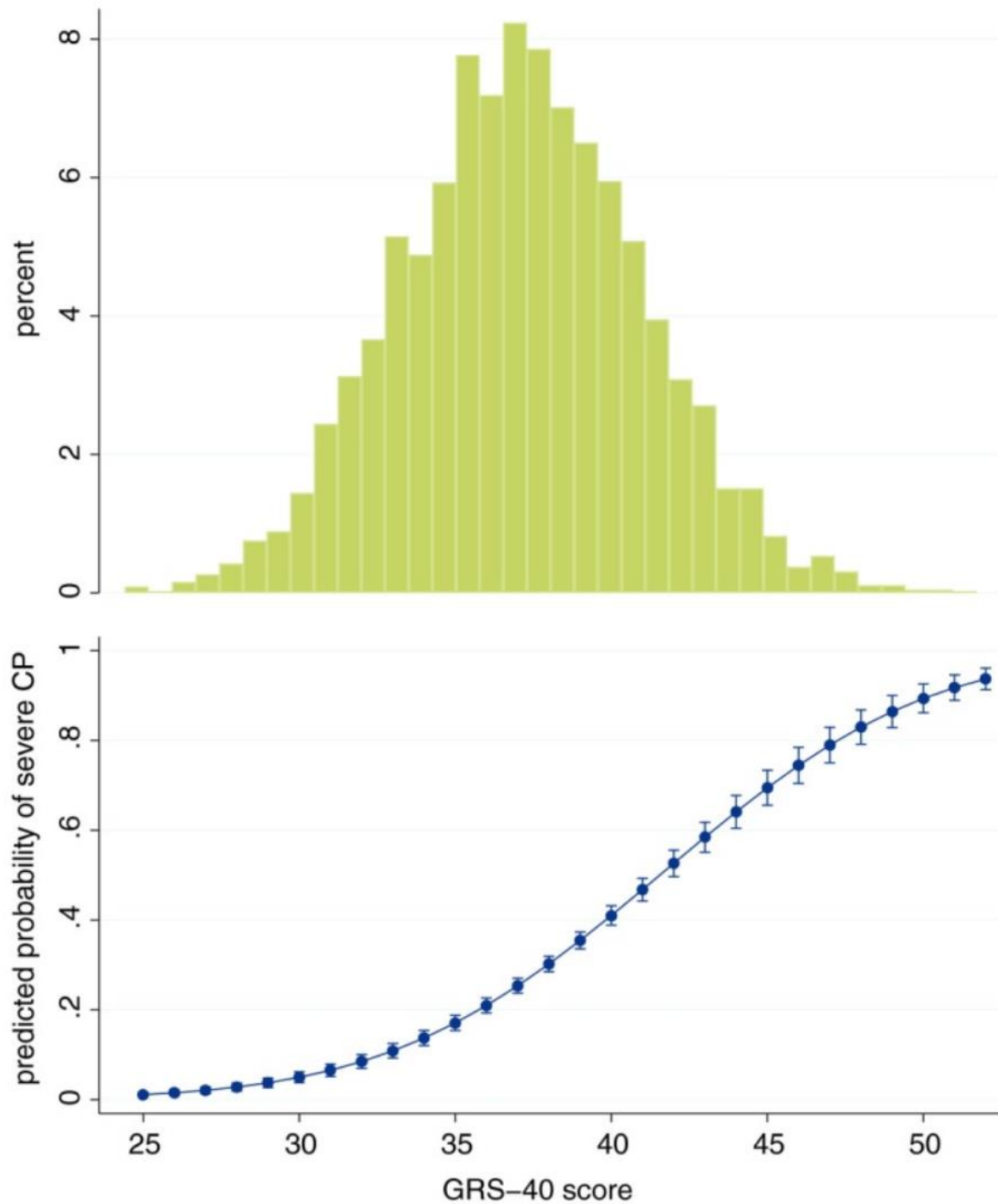
Genomics of periodontal disease and tooth morbidity

[Thiago Morelli](#)¹, [Cary S Agler](#)², [Kimon Divaris](#)^{3 4}

Affiliations + expand

PMID: 31850632 PMCID: [PMC6972532](#) DOI: [10.1111/prd.12320](#)

[Free PMC article](#)

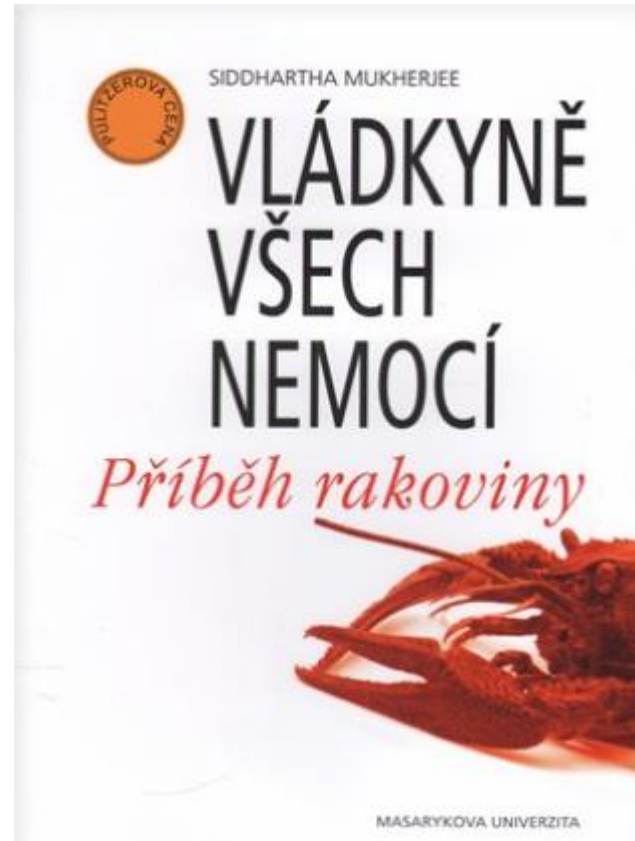
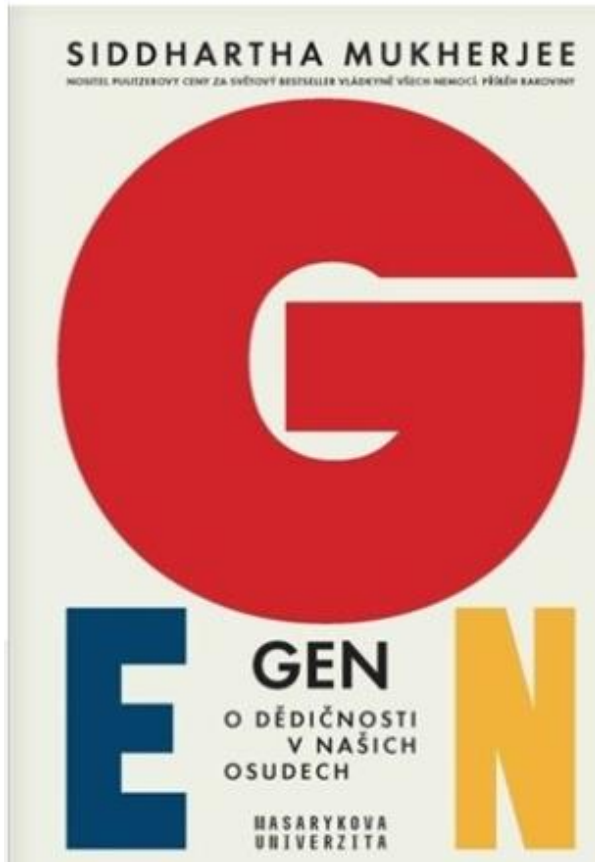
Morelli et al.

- Sami autoři uvádějí tři důvody, proč toto skóre je třeba i dále upravit
 - SNP použité v této studii byli asociované pouze na jedné kohortě pacientů – nemusí tedy platit pro všechna etnika, na jiné kohortě. Pro zavedení do praxe je potřeba nejprve zvalidovat a zreplikovat výsledky.
 - Participanti jen v středním věku, s Evropsko-Americkými předky
 - Další faktory, jiné než genetické, se účastní na rozvoji nemoci v dutině ústní (návyky, socioekonomický status, přístup k zubní péči,...)
- Snaha vytvořit univerzální GRS, které by bylo schopno určit jedince s větší predispozicí pro danou nemoc. Tito jedinci by byli pod častější kontrolou svého lékaře, mohou upravit návyky,...

Závěr

- Shrnutí před GWASové éry
- Co to jsou GWAS, jaké jsou jejich výhody a nevýhody
- Shrnutí recentních GWAS studií
- Využití informací z GWAS pro tvorbu GRS

Doporučená literatura

Příběhy vědy: rakovina

Bi0001

Příběhy vědy: gen

Bi0002

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/220411058090919/>